

în exclusivitate pentru România literară

e xistă oameni, în cele mai îndepărtate colțuri ale țării, care trăiesc mai departe utopia cărții.

„Am atins o clipă cerul cu palma“

Interviu de Ioana Pârvulescu

Trăim astăzi în România într-un mediu cultural predominant negativist

Te afli la Berlin. Ai posibilitatea să compari viața literară dinafara țării cu cea de la noi. Ce nu-i în regulă aici, la București, să spunem? Sau ce-i în regulă?

Am predat într-adevăr, la Berlin, la Freie Universität, timp de un semestru, un curs/seminar/atelier de postmodernism american. Totul în cadrul faimosului Samuel Fischer Course, ținut de doisprezece ani încoace de scriitori cu o anume reputație internațională. Am avut aici predecesori ca Vladimir Sorokin, Kenzaburō Ōe, Richard Powers, Sjöfn, Scott Bradfield, Dubravka Ugrešić etc., ceea ce e puțin intimidant pentru mine, dar și stimulator.

În comparație cu viața culturală germană, cea românească are plusuri și minusuri. E bine că persistă la noi o încredere idealistă în poezie, în arta scrisului în general, o spontaneitate creatoare, dacă ineficientă, măcar stenică. Există oameni, în cele mai îndepărtate colțuri ale țării, care trăiesc mai departe utopia cărții, reveria scrisului ca act existențial. Avem și un strat subțire de cititori adevărați, capabili de discernământ literar. Din păcate însă, cum știe toată lumea, în lumea culturală, ca și-n cea politică și-n viața noastră națională în general, predomină confuzia și haosul: trăim astăzi în România într-un mediu cultural predominant negativist, incapabil de admirație și de echilibru. Nu mai avem noțiunea de sistem literar. Judecăm fiecare carte izolat, fiecare autor izolat de povestea artistică din care face parte. Nu mai trăim într-un roman de idei, ci într-o lume atomizată și, pe deasupra, resentimentară. Apoi, rămâne veșnica poveste a managementului cultural. Nu avem banii pentru cultură pe care-i are Germania, firește, dar - cu marea excepție a Institutului Cultural Român - instituțiile noastre din domeniu nu au deocamdată nici viziune, nici pricepere în gestionarea culturii.

Crezi că „franzela pufoasă a exilului“, cum spunea Caragiale răsturnând clișeu pașoptist, este o soluție pentru un scriitor român de azi? Ce pledează pro, ce contra?

Nu avem toți norocul unei moșteniri căzute din cer ca să ne facă fronzela mai pufoasă, în țară sau în exil. Dacă vrei să trăiești în exil, întreabă-te în primul rând din ce vei trăi. Și, cum

omul nu trăiește numai cu pâine, mai întreabă-te cine-ți va da în exil demnitatea și legitimitatea pe care le aveai de la sine-nțelese în țară, și de care nici nu-ți dădeai seama, ca de aerul pe care-l respiri. E teribil de greu să trăiești în străinătate când competența ta, ceea ce știi să faci ca să capeți pâine și demnitate, abia te ține la suprafață în propria ta țară. Și chiar dacă ești competent, vei constata repede că lupta pentru recunoașterea competenței tale îți mănâncă trei sferturi din resurse și că nu-ți mai rămâne prea mult pentru exercitarea ei. Exilul definitiv a fost o soluție disperată în perioada comunistă, azi există soluții alternative chiar și pentru cei ce se sufocă în România: plecări și reveniri pentru perioade lungi. Cred că e modul ideal de viață pentru un artist.

Pe aeroportul JFK, am dat efectiv cu banul

La un moment dat a fost un zvon destul de puternic că vrei să pleci definitiv din România. E adevărat?

Pentru mine e un fel de vorbă spusă la necaz. Când nu mai putea de răul nostru, mama striga întotdeauna ceva de genul: o să-mi iau câmpii, o să plec o dată unde văd cu ochii, ca să scap de voi și de toate... Doar o dată m-am gândit serios să rămân definitiv în străinătate: după călătoria în America, din 1990. Atunci, pe aeroportul JFK, am dat efectiv cu banul. Aș fi respectat decizia hazardului, oricare ar fi fost ea. Atunci banul a căzut pe partea lui românească. M-am gândit de multe ori la viața mea alternativă, cea pe care-aș fi dus-o în State, dacă o infimețimală schimbare în sfârșitul monezii ar fi dus la căderea ei pe partea cealaltă. Aș fi fost azi cu totul alt om, dar în ce fel, numai Dumnezeu știe. De fapt, într-un fel banul a căzut pe muchie, căci, deși am trăit ulterior în România, ani îndelungați i-am petrecut totuși afară.

În ultimul timp ai făcut „turnee“ cu lecturi într-o multime de locuri. Unde ai fost, ce-ai citit și unde te-ai simțit (cel mai) bine?

Cine le mai știe? Numai de trei luni încoace am făcut vreo douăsprezece călătorii pentru lecturi și conferințe în toate colțurile Germaniei și-n plus la Paris și la Ankara. Anul trecut am făcut, între altele, lecturi la Londra, Cambridge, Graz, Stuttgart, Stockholm și pe insula Gotland. Nu-mi mai amintesc toate drumurile. Unele au fost obositoare și fără mare câștig, altele mi s-au părut binevenite. De la un timp, drumurile astea, care la

nceput ți se par mari realizări, devin cea mai tocită rutină. Așa cum după o vreme nu-ți mai colecționezi cronicile din reviste, cum nu-ți mai cauți numele pe internet, cum nu te mai bucură fiecare traducere din cărțile tale, la fel, nu-ți mai contabilizezi călătoriile și lecturile. Nu te mai iluzionezi că ele înseamnă ceva. E un joc social pe care încă îl mai joci, nici tu nu știi de ce: răspunzi la mailuri, accepți invitații, urmează aeroporturi, avioane, hoteluri, săli cu public... Cărți publicate, traduceri, cronici... N-ai timp, din fericire, să te-ntrebi unde duc toate astea. Te învârtești în cerc, ajungi să-i cunoști pe toți cei 30-40 de scriitori din eșalonul tău... Dai autografe gândindu-te la altceva, îți joci personajul în mod automat, spui automat lucruri pe care le-ai gândit altădată... Koestler îi numea „call-girls“ pe universitarii ce aleargă de la un colocviu la altul. Am ajuns și eu o call-girl în jocul internațional al întâlnirilor literare.

Totuși, în ce limbi ai fost tradus până acum (că eu le-am pierdut socoteala)? În ce limbă ai vrea să fii tradus?

Și eu le-am pierdut socoteala. Trebuie să fie vreo cincisprezece. Dar asta nu înseamnă cine știe ce. Una sunt limbile de circulație, alta sunt limbile mici, deși au și ele importanță lor. Apoi: mai importantă decât limba este editura la care ești tradus. Știu înși, la noi, care se laudă cu traducerile lor prin Spania, Germania, Franța și mai știu eu unde, și totuși, pot să v-o garantez, nu există de fapt niciieri. Dacă ieși la o editură mică, fără nume și difuzare, fie și în America, e de parcă ți-ai arunca volumul în baltă. Nu-ți folosește decât ca să-ți umfle CV-ul. Din păcate noi, cei veniți din „the middle of nowhere“, n-avem de ales, trebuie să acceptăm tot ce se ivește, să fim bucușori chiar și de aruncarea cărților noastre în baltă. Mie mi-au trebuit douăzeci de ani ca să încep să public la edituri importante, ani în care n-am avut nici agent (cum n-am nici azi), nici vreo editură care să-mi gestioneze drepturile internaționale. Am făcut totul singur, lucrurile au mers cu o încetineală exasperantă, dar au urmat o pantă ascendentă care continuă și azi, și tot e ceva.

Mai important și decât editura e traducătorul: un traducător bun dintr-o limbă fără circulație, ca a noastră, valorează greutatea lui în aur. Mai mult decât cu editurile la care public (între care Denoël, Suhrkamp, DTV, Albert Bonniers sau Paul Zsolnay) mă laud cu traducătorii cu care-am lucrat în toți acești ani, cu geniul lor, cu devotamentul lor pentru literatura noastră, cu prietenia pe care mi-au arătat-o. Le datorez, prin urmare, enorm unor Alain Paruit, Gerhardt Csejka, Inger Johansson, Ernest Wichner, Bruno Mazzoni,

CĂRȚĂRĂRĂ

în exclusivitate pentru România literară

In minte că mi-era frică să nu mă calce vreo mașină sau să mi se-ntâmples altceva până atunci, și să nu mai apuc să-mi văd cartea.

Laure Hinckel, Steinar Lone, Jan Willem Bos, Ivan Stankov, Gabi Cșordas sau Alec Mustar.

În fine, aș spune că lucrul cel mai important este ecoul cărților tale. Cele mai multe cărți românești au în străinătate obișnuitul „succes de stimă”, indiferent de valoarea lor. Ca să ajungi să urci pe o treaptă mai sus și să devii cu adevărat un scriitor cunoscut internațional ai nevoie de mai mult: de aprecierea, entuziasmul chiar, al unor editori, critici, agenți din lumea culturală unde ai publicat. Chiar la editurile cele mai bune, dacă editorul nu crede în tine, dacă nu face tot ce trebuie făcut pentru cartea ta, ea va cădea în baltă fără nici un zgomot ca și la o editură mică.

Eram transfigurat de fericire: aveam să devin autor!

Cred că lumea a uitat: cum ai debutat publicistic, cum ai reușit să debutezi editorial în anii cenzurii comuniste?

Eram în anul al doilea de facultate și citisem prima dată la Cenaclul de Luni. Nicolae Manolescu m-a întrebat după lectură dacă am publicat ceva până atunci. I-am răspuns că nu, și că nici nu mă interesează să public. „Eu scriu doar pentru mine”, i-am zis. Totuși, după încă doi ani, predasem un volum de versuri la trei edituri, la concursurile de debut. Am aflat mai târziu că el n-a fost selectat de nici una dintre edituri, nici măcar pentru faza finală a jurizării. Dar la o ședință de lectură a aceluiși cenaclu s-a întâmplat să vină și Mircea Ciobanu, pe atunci redactor la Cartea Românească. După ce am citit niște poezii, el a venit la mine și m-a întrebat dacă am predat ceva la ei, la concursul de debut. I-am spus că am acolo un volum. „Din păcate, rezultatele sunt date deja... Stai să vorbesc cu Marin Preda”. După câteva zile, Ciobanu m-a sunat și mi-a spus că directorul Cărții Românești vrea să mă cunoască. Foarte emoționat, am intrat peste vreo două zile în biroul lui Preda și am stat de vorbă cu el câteva minute. „Cromhăniceanu mi-a vorbit entuziast despre tine”, mi-a zis scriitorul. „Să vedem ce putem face...” Rezultatul e că în acel an, în loc de zece cărți de debut câștigătoare, câte erau în plan, au fost anunțate unsprezece, ultima fiind a mea. Vestea mi-a dat-o prietenul Emil Ionescu, care făcea corectura la nu mai țin minte ce revistă, unde rezultatul de la CR se publica a doua zi. N-am dormit deloc în acea noapte. Eram transfigurat de fericire: aveam să public o carte, aveam să devin autor! Știam că volumul urma să iasă abia peste un an. Țin minte că mi-era frică să nu mă calce vreo mașină sau să mi se-ntâmples altceva până atunci, și să nu mai apuc să-mi văd cartea. Când *Faruri*, *vitrine*, *fotografii* a ieșit, l-am sărbătorit cu prietenii mei Cristi Teodorescu și Marinică Preda (nepotul scriitorului). Eram bucuros cum n-am mai fost apoi, nici pe jumătate, la nici o altă carte de-a mea.

Tu ai fost cenzurat? Cât?

Bineînțeles că am fost cenzurat, pe atunci se cenzura totul, chiar și

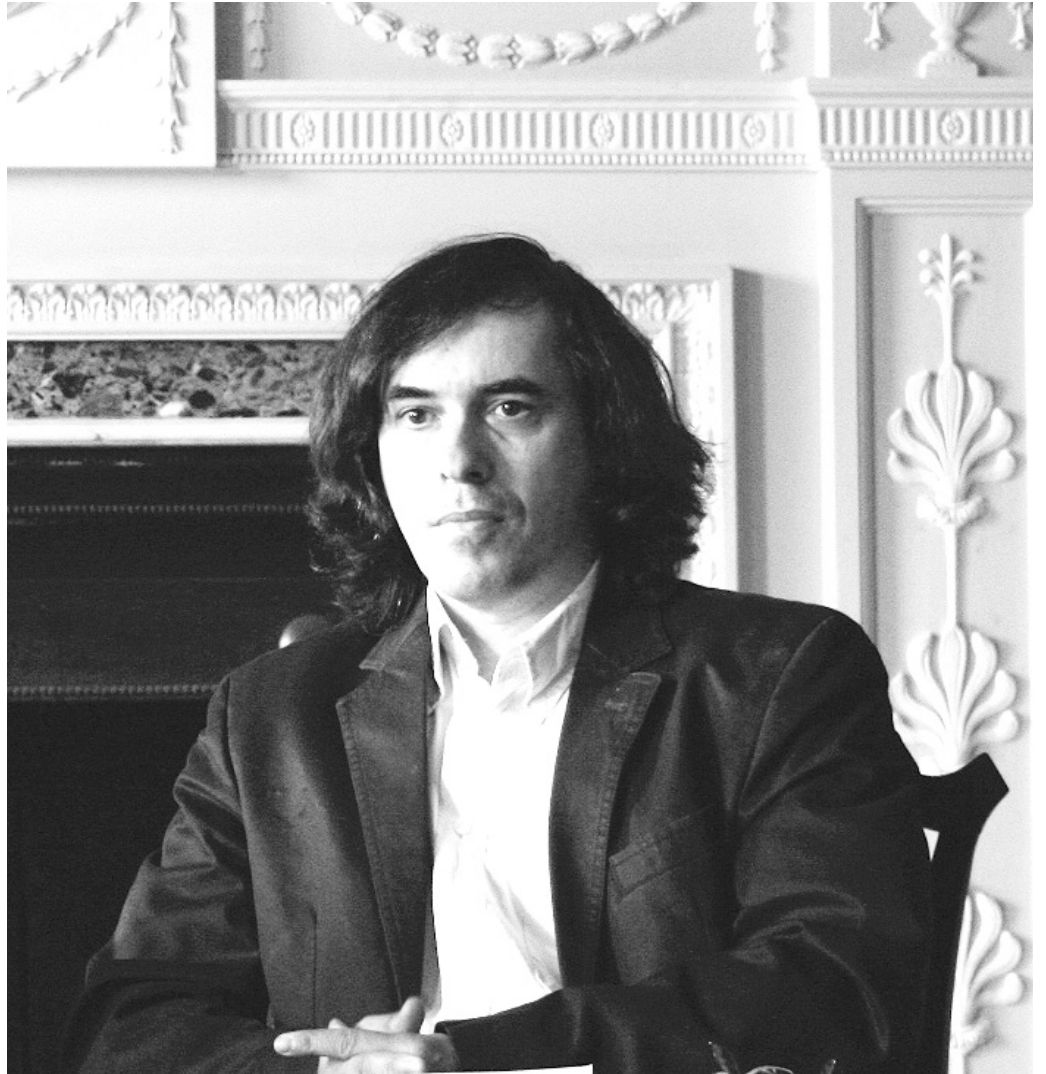
cărțile de bucate. L-am cunoscut chiar pe tovarășul Dulea, șeful cenzurii, ca și pe cenzorii Vasile Nicolescu și doamna Docsănescu. Aceștia din urmă erau oameni cultivați și civilizați. Ca și în cazul lui Răutu și al multor oficiali comuniști, ei păstrau pentru ei (și o citeau pasionat) literatura pe care oficial o interziceau. E doar una dintre perversitățile sistemului. După ce cenzura a fost oficial desființată, ea a revenit de fapt redactorilor fiecărei edituri. Florin Mugur - un om minunat, unul dintre cei mai dragi prieteni ai mei de-atunci - mi-a publicat câteva cărți în acea vreme, făcându-le să treacă aproape întregi cu aceeași stratagemă: adăugam cărți încă vreo zece poeme pe care nu le doream, de fapt, în volumul final. El le „cenzura”, le elimina din volum, adică, fiind astfel acoperit în fața celor de la Consiliul Culturii. Am trăit și o altă formă de cenzură, a muncitorilor de la Tipografia 30 Decembrie, care au refuzat să-mi publice volumul *Poeme de amor* pe motiv de pornografie. Cea mai mutilată a ieșit, cu vreo două luni înainte de revoluție, prima mea carte de proză, *Nostalgia*. Dar despre modul complex, de multe ori paradoxal în care funcționat în România rămâne încă să se scrie.

Unde, în ce locuri ai scris *Orbitor*? Fiind un roman total, un arhi-roman, îmi închipui că a călătorit mult, deși bănuiesc că știe bine și blocurile bucureștene.

Am început să scriu la ceea ce avea să devină trilogia *Orbitor* la București, cred că prin 1992 (mi-ar trebui jurnalul ca să spun exact), dar cele câteva zeci de pagini ale primului manuscris nu aveau nici o legătură cu cartea. Am reînceput după câteva luni, iarna, și de-atunci n-am mai șters nimic: cartea s-a scris egal, de-a lungul a paisprezece ani, ca și cum ai împleti, fără să mai deșiri ceva, un pulovăr urias. Primul volum l-am scris aproape în întregime la Amsterdam, singur în cămăruța mea de pe Waatergraafsmeer. Al doilea s-a scris în diverse locuri, dar mai ales la Berlin și la Budapesta, cam prin 2000-2001. Am continuat la Viena și am terminat cartea la Stuttgart, cu câteva luni după *deadline*-ul pe care mi-l dăduser singur: împlinirea vârstei de cincizeci de ani. Scrierea acestei cărți este o epopee pe care poate am s-o povestesc în detalii cândva, deși jurnalul meu dă seamă, parțial, de sutele de momente incredibile care-au însoțit-o. A fost aventura fantastică a vieții mele, anii cei mai rodnici, pe care nu mi-i poate lua nimeni. De la atâta scris, penița mi s-a cam tocit și rezervorul stiloului nu mai e acum atât de plin, dar mă ține încă în viață speranța de a mai scrie cândva o carte adevărată, care să poată sta alături de *Orbitor*, *Nostalgia* sau *Levantul*...

Ți-o doresc din toată inima și sunt sigură că va „bate la ușă”, cum mi-a spus mie Radu Paraschivescu. Dar rămânând la *Orbitor*: ce nu s-a spus despre el? Tu, dacă era romanul altcuiva, ce-ai fi spus despre cartea asta?

Orbitor nu este încă văzut ca o carte unitară, el a fost discutat exclusiv în cronici de întâmpinare, chiar dacă unele destul de extinse și de comprehensive, unde fiecare volum a fost citit ca o scriere independentă. E foarte greu să scrii despre orice carte în două coloane de revistă, dar

cu atât mai mult despre *Orbitor*. Vitalie Ciobanu spunea că deocamdată cartea „iese în afara spațiului vizual”, ca o construcție de care ești încă prea aproape. Nenumărate detalii ale cărții, unele esențiale, nici măcar n-au fost menționate vreodată. Mulți critici, de fapt, chiar și cu bunăvoință, nu pot citi o astfel de carte. E imposibil să înțelegi ceva din volumul al treilea, de pildă, fără să cunoști în detaliu Biblia. E foarte greu să „vezi” conturul general al cărții dacă nu ești familiarizat cu opera lui Desiderio Monsu. Nu strică nici ceva noțiuni de topologie, embriologie, cerebriologie sau genetică. Și așa mai departe. Dar nu mă plâng: am avut și cronici binevoitoare, și reacții de la cititori care m-au convins că n-am scris degeaba.

Ce citești la Berlin? Ce scrii?

Citesc de toate, ca de obicei: postmoderni americani pentru cursul meu, cărți de fizică cuantică și de istoria artelor, romane venite din țară - ca fermecătorul *Viața începe vineri* - [Mulțumesc! n.m. I.P.] ziare, reviste, tot ce-mi cade-n mână. Îmi scriu jurnalul, zi de zi, cu acribie de furnică, scriu la un roman, mă gândesc la altele două... Dar ce se povestește nu se mai scrie, e una dintre cele mai persistente (și mai justificate) superstiții ale scriitorilor. Voi împlini anul acesta 54 de ani. Și pentru mine, cum scria Hölderlin, „aprilie și mai și iunie s-au dus”. Cu *Orbitor* am ajuns, cred, pe vârful dealului meu personal și pot acum privi de jur-împrejur cu mai multă limpezime. Chiar și dacă de-acum încolo voi coborî, n-o să am nici un regret, pentru că am atins o clipă cerul cu palma, și asta e tot ce poate face un om. Dar sper să mai rămân, totuși, o vreme acolo.

Minunile nu vin când le ceri

Dintre laureații Nobel ai ultimilor 10 ani, cine ți se pare cel mai îndreptățit, iar dintre cei care n-au luat premiul, cine cel mai nedreptățit. Uite, eu, de pildă, sufăr pentru Mario Vargas Llosa.

Vargas Llosa va fi întotdeauna un mare scriitor, chiar și fără Premiul Nobel, la fel ca Proust, Joyce, Kafka, Musil, Hrabal, Bulat Okudjava, Pynchon și sute de alți autori extraordinari. Premiul Nobel nu adaugă nimic și nu scade nimic valorii unui scriitor. După ce l-ai luat ești mai bogat și mai notoriu (lucruri deloc de disprețuit, de altfel), dar nu mai adevărat. Dacă se-ntâmplă să-l primești e un miracol, dar tocmai caracterul lui de miracol îl face inaccesibil dorinței. Minunile nu vin când le ceri, ele se întâmplă. Nici un autor pe care-l cunosc nu scrie în vederea Premiului Nobel, ci ca să-și umple forma și, cum spunea Kafka, „să-și înțeleagă situația”.

Abia a început anul. Ce-ți dorești de la el? Dar de la tine?

Îmi doresc să supraviețuiesc și acestui an, să merg mai departe, să-mi refac cerul de prieteni, destul de îngustat în ultima vreme, să scriu bună parte din noul roman. Le doresc tuturor celor ce citesc acum aceste rânduri ani foarte lungi înainte, pentru că, de fapt, darul cel mai mare care ne-a fost făcut este ceea ce de obicei prețuim cel mai puțin: viața însăși.

În ce ne privește, viața revistei România literară își dorește cu siguranță să te aibă cât mai des în ea. Ți mulțumim pentru bucuria acestui interviu. ■